

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

Bayram Ali Çetinkaya (Editör), *Doğu-Batı: İki Dünyanın Buluştuğu Noktada Düşünce Günleri*, Sultanbeyli Belediyesi, İstanbul, 2011.

Doğu-Batı: İki Dünyanın Buluştuğu Noktada Düşünce Günleri, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Sultanbeyli Belediyesi tarafından gerçekleştirilen uluslararası organizasyonun bildiri metinlerinden oluşan bir kitaptır. Kitap, Doğu-Batı antagonizması yaratmak yerine farklı coğrafi bölgelerin değişik kültürleriyle beslenmiş, fikir sistemlerini bu yörengede oluşturmuş düşünürleri bir araya getirmekte, bu farklılıklar üzerinden entelektüel paydada gerçekleşebilecek bir bütünleşme hedeflemektedir. Yakından bakıldığında, kitabın birbirinden bağımsız yedi metin etrafında şekillendiği görülmektedir.

İlk metin, aynı zamanda kitabın editörlüğünü üstlenen Bayram Ali Çetinkaya'ya aittir. Çetinkaya, *Düşünce ve Tefekkür* adlı çalışmasında hammaddesi ilim olan tefekkürün vahiyden beslendiğini, insan için bir rehber olduğunu belirtmektedir. Aşkın âlemlerin seslenişi olan tefekkür, ruhi ve cismani yetilerin makamlarını arttırmakta, hayatın kıymetini ve derecesini yükseltmektedir. İnsan ruhunun cismanileştirdiği tefekkürün yitirilmesi kuraklık ve çölleşme sürecini beraberinde getirir. Bu noktada, tefekkür erbabının nefsi eğiten ve şifa veren misyonu yadsınamayacak kertede mühimdir. Çetinkaya'nın "ebedi formül verici" (s.17) tanımlamasıyla ifadelendirdiği tefekkür erbabı, hayat ve servet girdabında yolunu kaybedenlere, her iki âlemin kapılarını açacak düsturları göstermektedir. Bu

düsturlar yörüngesinde üretilen bilgi de toplumsal kriz ve kırılmaları engelleyebilecektir.

Süleyman Hayri Bolay *Aşkın Değerler Buhramı ve Değerler Eğitimi* adlı çalışmasında teoriden çok pratik bir karakter taşıyan, insanın varlık şartı olarak isimlendirdiği “değer” üzerinden düşüncenin hal değiştirmiş formu olan bilgiyi anlamlandırmaktadır. İnsan, varolanlar hakkında edindiği bilgileri değerlere göre kullanmakta, bilgisini bu ölçüde kalıplandırmaktadır. Değerler doğrudan maddeye, duyulara, somut, canlı ve tabii şeylere dayandığı gibi, duyularla kavranamayan, manevi niteliklere de yaslı olabilir. Maddi değerlerle yönetilen bilgi akışı eksik olduğu halde aşkın bir varlığa tutunan değerler sistemi kurtuluş ve huzur yoludur. Bolay, “aşkın varlıktan uzak kaldıkça ve ondan bağını kopardıkça en mükemmel kanunların bile kötülükleri önlemeye gücünün yetmeyeceğini” (s.46) öne sürmekte, içerisinde aşkın varlığı tanıtan değerlerden örülmüş bir eğitim anlayışının yerleşmesi gerektiğini savunmaktadır.

Hasan Hanefi ise metinden kaynaklanan tarihsel durum ve dille uğraşması ölçüsünde yorum bilimi olarak adlandırılan hermeneutiği, *Aksiyoamatik Olarak Hemeneutik: Bir İslami Durum* başlığıyla irdelemektedir. Hanefi, hermeneutiği “tarihi şuur”, “fotoğrafik şuur” ve “pratik şuur” tanımlamaları üzerinden açıklar. Tarihi şuur, bir metnin sıhhatini ve kesinlik derecesini belirlerken, “fotoğrafik şuur” metnin anlamını açıklamakta ve onu akli kılmaktadır. “Pratik şuur” ise anlamı, hareket için teorik bir temel olarak ele almakta, vahyi insan yaşamının nihai amacı olarak gören dünyayı kendi mükemmelliğini bulduğu ideal bir yapı olarak kabul etmektedir. Metinde geçen “İslami durum” kavramsallaştırması ise İslami şema olarak nitelendirilmektedir. Hanefi’nin kendi ifadesiyle, “İslamiden kasıt, dini değil, rasyonelliğin en katı formu ve aksiyom oluşturmanın en yüksek derecesidir” (s.80).

Khaled Zaheer, *Kur’an Bütün Zamanlar için midir?* adlı çalışmasında, Allah’ın elçisine yardımcı bir rehber, bir hüccet, bir tamamlama olarak gelen Kur’an’ın tüm insanlık için öncü bir mesaj olduğunu belirtmektedir. Yer yer Kuran ayetlerinin tarihselliğini tartışan Zaheer, nihayetinde Kuran’da belirli zamanlara has ayetler olduğu gibi, evrensel uygulama amaçlı ayetlerin de var olduğu sonucuna bazı kıstaslar çerçevesinde ulaşmaktadır. Zaheer’e göre, tüm emirler evrensel uygulama niteliğinde değildir;

Kur'an metninin sözcükleri ve bağlamı bazı ayetlerin belirli zamanlara has olduğuna ilişkin aşikâr deliller sunmaktadır. Kur'an'ın vahyedildiği sırada belirli bireylere işaret etmesi mümkün görünen zamirlerin Kur'an'da zikredilmesi, belirli zamanlara has emirleri ayırmamıza yardım eden unsurlardır. Kur'an'la çelişiyor görünen ayetler de yalnızca zamanla sınırlı hükümlerdir (s.115).

Jonathan AC Brown ise *Metin Tenkidinin Kuralları: Hiç Kural Yok* adlı çalışmasında hadislere yönelik içerik eleştirilerini bazı başlıklar altında çözümlenmektedir. Öncelikle, Sünni İslam'da içerik tenkidinin kurallarını beyan etmekte, teori ve pratikte Sünni reddini açıklamakta, Hadis Külliyyatında öznel akıl ve vahyin taleplerine tabi olma arasındaki gerilimi anlatmaktadır. Brown, son olarak da modern öncesi dönemde belirli hadislerdeki metin tenkidi özneliğini, modern dönemde süreklilik ve yoğunlaşma adı altında tekrar incelemektedir. Brown, "tüm söylemin altını çizen büyük soruyu mutlak ile göreceli olanı, gerçek ile yorumu ayırabilme problemi" (s.135) üzerinden tanımlamaktadır.

Mahfuz Söylemez, *Hz. Peygamber'in Gündelik Hayatından Bir Kesit* adlı metninde her iki âlemin kapılarını açacak ebedi formül vericilerin en müşahhas örneği Hz. Muhammed'in gündelik hayatını mercek altına almıştır. Çalışmanın ilk bölümü, peygamberin gündelik hayatının geçtiği mekânları, mescit, ev, pazar ve cadde/sokaklar üzerinden tasvir etmekte; ikinci bölüm ise peygamberin zamanını nasıl geçirdiğini, özel hayatından ziyade ümmetin bütününe ilgilendiren konular üzerinden anlatmayı hedeflemektedir. Hz. Peygamberin hem ev hem mescit mekanının bilgi akış yeri olarak somutlaşması, bilgiye değer verme ve bilgi üretme yolundaki ısrarının göstergeleri olarak çözümlenebilmektedir.

İmadüddin Halil, *İslam Tarihini Okuma Esasları* adlı çalışmasında, bilginin üretilme aşamasındaki metodolojik öğelere dikkat çekmektedir. Halil'e göre İslam tarih yazarlığında "genel ve özel" olmak üzere iki tarih metodolojisi izlenmelidir (s.181). Genel tarih metodolojisi, tarihsel materyalin toplanması ve sentezlenmesi aşamasında evrensel nitelikli araştırma tekniklerini göstermekte; özel tarih metodolojisi ise araştırma konusu üzerinde "olmazsa olmaz" şartlar, esaslar ve ölçüler belirlemektedir. Bu noktada, Halil, İslam tarih yazımında takip edilmesi gereken şartları on dört madde halinde spesifikleştirmekte (s.185-197); bu maddelerin nirengi

noktasını da tenkit zemini üzerinden geliştirilebilecek metodolojik bakış açısına verdiği paye oluşturmaktadır.

Genel olarak, kitaptaki çalışmaların belirli bir konuya konsantre olmaması çeşitli eleştirileri beraberinde getirebilir; metinsel farklılaşmanın çalışmanın asıl hedefini belirsizleştirdiği iddia edilebilir. Fakat bu belirsizlik “bilgi” paydasında eşitlenecek metinlerin kendi içerisinde yarattığı bütünlüğün anlaşılmasıyla aşılabacaktır. Şöyle ki, bilgi üretme sürecini Çetinkaya tefekkür üzerinden deskriptife ederken, Bolay bilginin değerden bağımsız olamayacağını anlatmakta, Söylemez bilginin pratik halini, ebedi formül verici Hz. Peygamber üzerinden resmetmekte; Hanefi, Brown, Halil ve Zaheer ise bilgiye ulaşacak metodolojik imkânları tartışmaktadır. Denilebilir ki, metinsel özgürlüğün, bilgi üretimine katkısıyla oluşan yapısal farklılaşma, çalışmayı diğerlerinden ayırarak ona özgünlük katmaktadır.

Kitaba getirilebilecek bir diğer eleştiri de hayali çizgilerle oluşturulan Doğu-Batı kavramlarının başlık olarak kullanılmasıdır. Doğu-Batı tanımlamaları muğlâk, kimi zaman da muhataralı olduğu için sorunlu gözükmektedir. Muğlâktır, çünkü Doğunun ve Batının nereden başladığı, nerede bittiği, coğrafi, sınırsal ve kültürel hangi kıstasları içerisinde barındırdığı kesinlenemez. Muhataralıdır, çünkü Oryantalist bir bakış açısıyla Doğu medeniyetinin karşısında çağdaş, takip edilmesi beklenen bir medeniyet olarak Batının konuşlandırılması ideolojik bir vehme hizmet etmektedir. Çalışmaya bütünsel bakıldığında, kitabın bu algıların ve yargıların farkındalığında oluşturulduğu, Doğu-Batı kavramsallaştırmasının anlam haritaları oluşturmak üzere filtreleme işlemi gördüğü, bu sayede düşünce sistemlerinin farklı araçlarını göstermeyi hedeflediği aşikârdır.

Birsen Banu OKUTAN

(Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı)

